

Vikingenes jól

Før julen ble kjent som dagen da Jesus ble født, var høytiden vikingenes viktigste fest. De pyntet med blod, drakk sterkt øl og forspiste seg på svinekjøtt til gudenes ære.

Vinteren var en hard og langdryg årstid. Når frost og snø la seg over landet, søkte de ly i sine mørke hus og pakket seg inn i skinnfeller for å holde varmen. Og mens vikingene hostet og krøp sammen under skinnfellene, hadde de god tid til å bekymre seg for matlagene. Gjennom sommerhalvåret hadde de stått på for å få avlingene i hus, men dersom utbyttet var magert, kunne det bli en utfordring å holde liv i familie og dyr og trelle hele

Av Åse Kari Gravråk

vinteren, selv med streng rasjonering. Vikingene hadde bare én ting å se frem til i mørketiden: julen. All frykt for fremtiden ble glemt, og vikingene ga seg selv lov til å fråse hemningsløst.

Fakta:

Det norrøne ordet for jul var jól. Ordets opprinnelse er ukjent, men kjent er det at det ble brukt om en festperiode som fant sted midtvintersmånedene desember og januar. Vikingene markerte at vinteren var halvveis over og solen på vei tilbake, og de feiret grundig, for ifølge de islandske sagaene varte gildet tre dager til ende. Vikingene samlet så mange som mulig for å spise og drikke til gudenes ære.

Håkon den gode ville helst unngå jólefeiring med vikingene.

Spleiselag

De færreste vertene hadde nok å by på til et stort selskap i dagevis, så julen var tradisjonelt et spleiselag der alle som deltok bidro med noe. Naboer og slektninger hadde derfor kjøtt, øl, mjød og gjerne et par slaktedyrr med når de ankom festen. Fremmede på gjennomreise var også velkomne rundt langbordet, selv om de sjelden hadde noe å by de øvrige gjestene på. I stedet kunne de underholde med beretninger fra fjerne strøk slik at forsamlingen fikk "siste nytt" om resten av verden og slapp å høre de samme gamle historiene fra de samme gamle gjestene om igjen.

Skålte for Odin, Njord og Frøy

Etter vikingenes trosoppfatning behøvde Odin og de andre åsene ekstra krefter hvis de skulle drive kulden og den onde vinteren bort. Den styrken kunne menneskene formidle, blant annet gjennom hyllest, og derfor drakk julegjestene til gudenes ære. Sagaforfatteren Snorre Sturlason har beskrevet ritualene vikingene fulgte under juleblótet. Skålene ble utropt av verten, og den første ble alltid tilegnet Odin, åsenes konge. Alle i salen tømte begeret for "seier og makt", og så kunne julen begynne. Neste skål var for havguden Njord, som skulle fylle havet med fisk og sikre sjøfarere en trygg seilas. Så drakk selskapet for fruktbarhetenes gud, Frøy, med ønsker om "år og fred" – det vil si et langt liv, velstand og lykke. Frøy sørget for at plantene begynte å spire og gro etter vinteren, og vikingene regnet ha som den viktigste i julen. Når de mest betydningsfulle gudene var husket, begynte de berusede vikingene i salen å foreslå minne-skåler for folk som hadde gått bort i løpet av året. Bare fantasien satte grenser for hvilke navn selskapet skålte for.

Grisen var hedersgjest

Selv om ølet var viktigst under juleblótet,

spilte også kjøtt en stor rolle. Husdyr og hester ble avlivet, og blodet ble samlet i kar slik at vikingene kunne smøre det på veggene i bygningene. Alle gjestene fikk også et stenk blod over seg, mens kvinnen kokte offerkjøttet over ildstedet. Kjøttet vikingene satte til lives, kom både fra ofringer og fra dyr som var slaktet om høsten og tørket eller saltet. Maten gjorde gjestene tørste, så de skålte ivrig i det sterke ølet mens de gaflet i seg. Fersk fisk var en velkommen avveksling på julebordet, men den mest ettertraktede retten var svinekjøtt. Det hadde høy status blant vikingene, og en av gavene i de hinsidige livet var muligheten til å spise det hver dag.

Jul var ikke for kristne

Kristne prester så med avsky på vikingenes hedenske tro og særlig juleblótet, der barbariske vaner fikk utfolde seg. En av de mest fordømmende var en tysk biskop ved navn Thietmar, som rundt år 1015 skrev om en gruppe daner (forfedre til dagens dansker) som hvert niende år avholdt en stor fest i januar der 99 mennesker, 99 hester samt en mengte andre dyr ble ofret. 60 år senere skrev Adam av Bremen, som var en av de mest betydningsfulle tyske kronikører i middelalderen, en beslektet historie som utspilte seg i Uppsala. Arkeologiske funn i Trelleborg antyder at menneskeofringer faktisk fant sted i vikingtiden – men neppe i de omfattet kristne kronikeskrivere hevdet.

Håkon den gode

Prestene trodde villig vekk på de verste ryktene om vikingenes voldsomme fester. Motviljen var ikke mindre i motsatt leir. Det fikk den kristne Håkon den gode merke da han kom til Norge rundt år 930 for å overta kongemakten. Håkon var sønn av den hedenske Harald Hårfagre, men ble oppfostret i England hos kong Adalstein der han ble oppdratt i den kristne tro.

Snorre Sturlason forteller i Håkon den godes saga om hvordan julen utviklet seg faretruende for den nye kongen.

Ble truet til å delta i blótet

Håkon var invitert til Mære i Trondheimsfjorden, der en stor forsamling gjorde seg klar til å feire midtvinteren. Kongen prøvde å holde seg i bakgrunnen, men rasende bønder truet og forlangte at han skulle delta fullt ut i blótet. "Kong Håkon åt noen stykker hestelever og drakk alle minnebegrene bøndene skjenket ham" skrev Snorre Sturlason. Av frykt for livet sitt måtte kongen til og med la være å gjøre korsets tegn over maten og drikken han fikk stukket i hendene. Da julen og prøvelsene omsider var over, skyndte Håkon seg bort fra området mens han rasende pønsket på hevning. Bare kloke ord fra en trofast jarl overbeviste Håkon om at hirden hans ikke var sterk nok til å vinne et åpent oppgjør med folk i trøndelagstraktene. I stedet måtte han bevæpne seg med tålmodighet og langsomt lirke kristendommen inn bakveien.

Fra hedensk jól til fest for Jesusbarnet

Ifølge Snorre Sturlason var det Håkon som innledet transformasjonen av den hedenske jól til en fest for Jesusbarnet. Det begynte da han forlangte at blótet skulle flyttes fra midten av januar til 25. desember, da de kristne feiret sin frelsers fødselsdag.

Befalingen var en erkjennelse av det ikke lot se gjøre å avskaffe vikingenes jul. I stedet skulle ritualene fylles med ny symbolikk slik at de kunne fremme omvendelsen. Tradisjonen med å pynte med blod skulle stoppe, men julegjestene fikk fortsatt spise så mye de ville. Og de kunne gjerne drikke seg fra sans og samling slik de pleide – så lenge de skålte for Jesus.

Kilde: historienet.no